គំរោងយុត្តិធម៌ មេសា ២០០៦

អង្គជំនុំជំរះវិសាមញ្ញ : យុត្តិធម៌សំរាប់ជនរងគ្រោះនៃរបបខ្មែរក្រហម

បុព្វកថា
ដោយលោក James A. Goldston ១

ប្រវត្តិសាស្ត្រ
ប្រវត្តិសាស្ត្រនយោបាយនៃអង្គជំនុំជំរះវិសាមញ្ញ
ដោយ Craig Etcheson ៧

ទស្សនវិស័យ
រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា
ដោយ ឯកឧត្តម សុខ អាន ២៥
អង្គការឃ្លាំមើលសិទ្ធិមនុស្ស
ដោយ Dinah PoKempner ៣៣
រឿងរ៉ាវផ្ទាល់ខ្លួន
ដោយ សុជាតា ពៅ ៤៩

តួអង្គ
ជនជាប់ចោទ ៥៥
ដោយ Steve Heder
ជនរងគ្រោះ និងសាក្សី ៦៣
ដោយ Susana SáCouto
ការស៊ើបអង្កេត និងការចោទប្រកាន់ ៧៥
ដោយ Kelly Dwan Askin

បញ្ហានានា
ការផ្តន្ទាទោសអំពើប្រល័យពូជសាសន៍
ដោយ Patricia M. Wald ៨៧
ការបញ្ចូលគ្នាយុត្តិធម៌អន្តរជាតិ និង យុត្តិធម៌ជាតិ
ដោយ Caitlin Reiger ១០១
ផលប៉ះពាល់មកលើតុលាការ និងសង្គមកម្ពុជា
បទសម្ភាសជាមួយ លោក ធន សារ៉ាយ
លោក សន់ ឆៃ និង លោក អ៊ុក វ៉ាន់ដេត ១១៣
ការផ្សព្វផ្សាយ : មូលដ្ឋានដើម្បីជោគជ័យ
ដោយ Tracey Gurd ១២៣
ការសំខាន់នៃការតាមដានសង្កេត
ដោយ Richard J. Rogers ១៣៩

ដំណោះស្រាយ
យន្តការយុត្តិធម៌អន្តរកាល
ដោយ Laura McGrew ១៥១
ការសាងយុត្តិធម៌ឡើងវិញ
ដោយ Kek Galabru ១៦៥

អង្គជំនុំជំរះវិសាមញ្ញ

៣០ ឆ្នាំ ក្រោយខ្មែរក្រហមកាន់កាប់អំណាច និងការចរចារជាច្រើនឆ្នាំរវាងអង្គការសហប្រជាជាតិ និងរាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាអង្គជំនុំជំរះវិសាមញ្ញចុងបញ្ចប់អាចរៀបចំតំណើរការកាត់ទោសមេដឹកនាំ និងអ្នកទទួលខុសត្រូវទាំងឡាយដែលនៅរស់សេសសល់បានហើយ។ ទាក់ទងនឹងតំណើរការនេះគំរោងយុត្តធម៌ពិនិត្យទៅលើអង្គជំនុំជំរះវិសាមញ្ញ និងបញ្ហានានាដើម្បីផ្តល់យុត្តធម៌ដល់ជនរងគ្រោះនៃរបបខ្មែរក្រហម។

បុព្វកថា

ជេម្ស អេ ហ្គូលស្តុន

សៀវភៅនេះ ជារបស់គំរោងផ្តួចផ្តើមយុត្តិធម៌ ផ្តោតទៅលើអង្គជំនុំជំរះវិសាមញ្ញនៅក្នុងតុលាការប្រទេសកម្ពុជាដែលជាការពិសោធន៏ខុសធម្មតានៅក្នុងយុត្តិធម៌អន្តរកាលដែលឈរលើព្រឹត្តិការណ៏ពិសេសនៃការនិទានប្រវត្តិសាស្ត្រពីរខុសគ្នាបើមិនជាន់គ្នាទេនោះ។ នៅក្នុងក៏រិតមួយអង្គជំនុំជំរះវិសាមញ្ញកត់សំគាល់ចំណុចសំខាន់នៅក្នុងបទពិសោធន៏ហិង្សានិងទុក្ខវេទនាដ៏ឈឺចាប់។ ទោះបីមិនពេញលេញក៏ដោយវាជាកិច្ចប្រឹងប្រែងហ្មឹងម៉ាត់ជាលើកដំបូងដើម្បីយកច្បាប់មកអនុវត្តលើឧក្រិដ្ឋកម្មប្រព្រឹត្តដោយខ្មែរក្រហមជាងមួយភាគបួននៃសតវត្សកន្លងមក។ ក្នុងពេលជាមួយគ្នានេះអង្គជំនុំជំរះវិសាមញ្ញជាតុលាការក្រោយគេក្នុងបណ្តានៃសាលាជំរះក្តីដែលមានតរៀងមកដែលចាប់ផ្តើមពី នួរិនប៊ែរ ហើយរហូតដល់ការបង្កើតថ្មីៗនេះនូវតុលាការព្រហ្មទណ្ឌអន្តរជាតិដែលមានបំណងធានាឱ្យបានការទទួលខុសត្រូវផ្នែកច្បាប់ចំពោះអំពើយង់ឃ្នងទៅលើមហាជន។

អត្ថប្រយោជន៍ជាសក្ខានុភូតដែលបានរៀបរាប់ខាងលើសន្មតទុកជាមុនថាកម្មវិធីសង្កេតមើលការវិនិច្ឆ័យក្តីត្រូវបានបង្កើតឡើងដើម្បីការពារដំណើរការដ៏មានប្រសិទ្ធិភាពនៃអង្គជំនុំជំរះវិសាមញ្ញនិងរាយការណ៍យ៉ាងយកចិត្តទុកដាក់ ។កម្មវិធីដែលគ្រប់គ្រងមិនបានល្អប្រហែលជាឱ្យផលអាក្រក់ច្រើនជាងល្អ ។ កម្មវិធីសង្កេតការណ៍នីមួយៗត្រូវកំណត់គោលដៅឱ្យបានច្បាស់លាស់ ធានាថាវិធីសង្កេតការណ៍និងធ្វើរបាយការណ៍សមស្របតាមគោលដៅទាំងនោះពិតប្រាកដជានិច្ចឯករាជនិងមិនលំអៀង ហើយរហូតមកដល់ពេលនេះតាមលទ្ធភាពត្រូវបង្កើតឱ្យមានទំនាក់ទំនងការងារល្អជាមួយនឹងនាដការីពាក់ព័ន្ធនៅក្នុងអង្គជំនុំជំរះវិសាមញ្ញ ។ ថ្វីបើអ្នកសង្កេតការណ៍មិនអាចដោះស្រាយឱ្យបានទាំងស្រុងនូវជម្ងឺជាសក្ខានុភូតរបស់តុលាការ ឬសាលាក្តីក៏ដោយ ក៏អ្នកទាំងនោះបានផ្តល់វិភាគទានជាវិជ្ជមានដល់រដ្ឋបាលតុលាការនៅក្នុងយុត្តិការជាច្រើន ។ លទ្ធផលបែបនេះគួរឱ្យចង់បានណាស់នៅប្រទេសកម្ពុជា ។

---

*លោក Richard J. Roger ជាប្រធាននៃអង្គការសន្តិសុខនិងសហប្រតិបត្តិការអឺរ៉ូប ពិចារណាតួនាទីរបស់អ្នកសង្កេតការណ៍តុលាការ និងថែងពីករណីសំរាប់ការសង្កេតការណ៍ឯករាជនៅអង្គជំនុំជំរះវិសាមញ្ញ ។

[១] ការវិនិច្ឆ័យក្តីទាំងនេះត្រូវបានសង្កេតមើលដោយទីប្រឹក្សាដែលត្រូវបានជួលដោយការិយាល័យនៃអង្គការសន្តិសុខ និងសហប្រតិបត្តិការ អឺរ៉ូបនៅទីក្រុង Baku ប្រទេស Azerbaijan និងការិយាល័យសំរាប់ស្ថាប័នប្រជាធិបតេយ្យ និងសិទ្ធិមនុស្សនៃអង្គការសន្តិសុខ និងសហប្រតិបត្តិការអឺរ៉ូប ។ កម្មវិធីសង្កេតមើលការវិនិច្ឆ័យក្តីដែលត្រូវបានធ្វើឡើងរក្រោយពីការបោះឆ្នោតជ្រើសរើសប្រធានាធិបតីក្នុងខែ តុលា ឆ្នាំ ២០០៣ ដែលបង្កឱ្យមានជម្លោះហឹង្សានៅក្នុងក្រុង Baku រវាងកងកម្លាំងសន្តិសុខ និងក្រុមបាតុករដែលប្រឆាំងនឹងការលួចបន្លំសន្លឹកឆ្នោត ។ អំពើហឹង្សានេះបណ្តាសលឱ្យមានការឃុំខ្លួនមនុស្សចំនួន ៦០០ នាក់ហើយជារយថាហេតុមនុស្សចំនួន ១២៥នាក់ រួមទាំងមេដឹកនាំសំខាន់ៗរបស់គណៈបក្សប្រឆាំងផងត្រូវបានកាត់ទោស ។គ្រប់ការវិនិច្ឆ័យក្តីទាំងអស់ត្រូវបានសង្កេតមើលតាមកម្មវិធី ដើម្បីប៉ាន់ប្រមាណថាតើការវិនិច្ឆ័យក្តីទាំងនោះប្រតិបត្តិតាមកាតព្វកិច្ចអន្តរជាតិកំរិតណាដែរ ។ របាយការណ៍សន្និដ្ឋានថា ការវិនិច្ឆ័យក្តីមិនត្រូវបានធ្វើឡើងជាដរាបតាមវិធិដែលធានាឱ្យមានការអនុវត្តន៍យ៉ាងពេញលេញនូវស្តង់ដារអន្តរជាតិស្តីពីការវិនិច្ឆ័យក្តីដោយត្រឹមត្រូវយុត្តិធម៌នោះទេ ។ ចូរមើលរបាយការណ៍ស្តីពីកម្មវិធីសង្កេតមើលការវិនិច្ឆ័យក្តី/ការិយាល័យនៃអង្គការសន?សុខនិងសហប្រតិបត្តិការអឺរ៉ូបនៅទីក្រុង Baku ប្រទេស Azerbaijan: http://www.osce.org/publications/ordihr/2005/04/13762209 en.pdf.

[២] មជ្ឈមណ្ឌលសំរាប់ឯករាជភាពនៃចៅក្រមនិងមេធាវី/តុលាការយុត្តិធម៌អន្តរជាតិមានគោលបំណងលើកស្ទួយ និងការពារឯករាជភាព និងអព្យាក្រឹតភាពរបស់តុលាការ ។ ជាផ្នែកមួយនៃកម្មវិធីរបស់តុលាការយុត្តិធម៌អន្តរជាតិ កម្មវិធីនេះពិនិត្យមើលការវិនិច្ឆ័យក្តី និងចេញរបាយការណ៍សាធារណៈ ។ ឧទាហរណ៍ចូរមើលតុលាការយុត្តិធម៌អន្តរជាតិៈការវាយប្រហារទៅលើយុត្តិធម៌ៈ ការឃាឃីរំខាន និងការកាត់ទោសចៅក្រមនិងមេធាវី ឆ្នាំ ២០០៣ ។

[៣] លោកអគ្គលេខាធិការអង្គកាសហប្រជាជាតិ Kofi Annan ចាត់តាំង Dr. Hans Koechler នៃអង្គការរីកចំរើនអន្តរជាតិដែលមានមូលដ្ឋាននៅទីក្រុងវីយែនឱ្យសេង្កតការណ៍នៅ Camp Zeist បទេសហូល្លង់ក្នុងឆ្នាំ ២០០០ និង ២០០១ ។ លោក Koechler បានរិះគន់យ៉ាងខ្លាំងចំពោះការដឹកនាំការវិនិច្ឆ័យក្តីនិងសាលក្រមតុលការ ។ ចូរមើលរបាយការណ៍ស្តីពីនិងការវាយតម្លៃការកាត់ទោសនៅតុលាការ Lockerbie ដែលធ្វើឡើងដោយតុលាការពិសេសអេកូសនៅ Camp Zeist ប្រទេសហូល្លង់រៀបរៀងដោយ Dr. Hans Koechler ដែលជាសាស្ត្រចារ្យសកលវិទ្យាល័យ និងជាអ្នកសង្កេតការណ៍អន្តរជាតិនៃអង្គការរីកចំរើន អន្តរជាតិដែលបានទទួលការតែងតាំងពីលោកអគ្គលេខាធិការអង្គកាសហប្រជាជាតិ Kofi Annan តាមសេចក្តីសំរេច នៃក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ លេខ ១១៩២ ១៩៩៨ ថ្ងៃទី ៣ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ ២០០១ និងរបាយការណ៍ស្តីពីដំណើរការក្តីបណ្តឹងឧទ្ធរណ៍ នៅតុលាការអេកូសប្រទេសហូល្លង់ តុលាការ Lockerbie នៅក្នុងរឿងក្តី Abdelbaset Ali Mohamet Al Megrahi v. H. M ។

គាំទ្រដោយលោកសាស្ត្រាចារ្យ Hans Koechler ដែលជាអ្នកសង្កេតការណ៍អន្តរជាតិនៃអង្គការរីកចំរើនអន្តរជាតិ ដែលបានទទួលការចាត់តាំងពីលោកអគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជាជាតិ Kofi Annan តាមសេចក្តីសំរេចនៃក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខលេខ ១១៩២ ១៩៩៨ ថ្ងៃទី ២៦ ខែមិនា ឆ្នាំ ២០០១ របាយការណ៍ទាំងពីរនេះអាចមាននៅ http://i-p-o.org/ lockerbie _observer_ mission.htm.

[៤] នីតិរដ្ឋនិងយុត្តិធម៌អន្តរកាលនៅក្នុងសង្គមកំពុងមានជម្លោះ និងនៅក្នុងរយៈពេលក្រោយជម្លោះរបាយការណ៍នៃលោកអគ្គលេខាធិការ អង្គកាសហប្រជាជាតិ UN. DOc S/2004 ថ្ងៃទី ២៣ ខែសិហា ឆ្នាំ ២០០៤ កឋាខ័ណ្ឌ ១២។

[៥] របាយការណ៍ដោយ Dr. Hans Koechler ស្តីពីការវិនិច្ឆ័យក្តីនៅតុលាការ Lockerbie គឺជាឧទាហរណ៍មួយនៅពេលដែលការរកឃើញផ្នែកសាច់ច្បាប់មានន័យថាការប៉ាន់ប្រមាណអំពីភស្តុតាងត្រូវបានរិះគន់

របាយការណ៍ស្តីពីការសង្កេតមើលការវិនិច្ឆ័យក្តីអាចធ្វើតាមរចនាបថប្រហាក់ប្រហែលគ្នាទៅនឹងសេចក្តីស្នើសុំផ្នែកច្បាប់ ឬសេចក្តីសំរេចរបស់តុលាការ។ ហេតុដូច្នេះហើយ ចំពោះបញ្ហានីមួយៗរបាយការណ៍អាចរួមមាន: សេចក្តីផ្តើមដែលចែងថាតើបញ្ញត្តិស្តីពី ការវិនិច្ឆ័ក្តីដោយត្រឹមត្រូវយុត្តិធម៌ណាមួយដែលត្រូវបានបំពាន និងដោយតុលាការណាដែរ ការពន្យល់បំភ្លឺអំពីច្បាប់ក្នុងស្រុកនិងច្បាប់អន្តរជាតិពាក់ព័ន្ធដែលអាចអនុវត្តបាន សេចក្តីសង្ខេបអំពីអង្គហេតុនៃរឿងក្តីដែលនាំឱ្យមានកង្វល់ការវិភាគដែលនៅក្នុងនោះអង្គហេតុត្រូវបានអនុវត្ត ចំពោះច្បាប់ និងនៅទីបញ្ចប់អនុសាសន៍ស្តីពីសកម្មភាពដែលស្នើឡើង។ ប្រភេទនៃរបាយការណ៍ ដែលជាបែបផែនចេញដោយកម្មវិធី សង្កេតមើលការវិនិច្ឆ័យក្តី រួមមាន:

- របាយការណ៍ដែលគូសបញ្ជាក់ពីសាលក្រមដោយឡែកណាមួយដែលចេញដោយតុលាការ ដែលគេគិតថា បានបំពានទៅលើបញ្ញត្តិស្តីពីការវិនិច្ឆ័វិនិច្ឆ័ក្តីដោយត្រឹមត្រូវយុត្តិធម៌ឧទាហរណ៍ដូចជានៅពេលដែលតុលាការធ្វើសេចក្តីបណ្តេញ សាធារណជនចេញពីតុលាការដោយគ្មានហេតុសំអាងសុពល។ របាយការណ៍ស្តីពីបញ្ហាតែមួយ/តុលាការតែមួយបែបនេះជាទូទៅមានទំហំខ្លីដោយប្រៀបមួយ ឬពីរទំព័រប៉ុណ្ណោះ។

- បាយការណ៍ដែលវិភាគពីកង្វល់ផ្នែកវិធាននីតិវិធីដែលបានសង្កេតមើលនៅក្នុងរឿងក្តីជាច្រើនដូចជាបញ្ហាដែលលេចឡើងជាក្បួនខ្នាតនៅក្នុងប្រព័ន្ធច្បាប់ ឧទាហរណ៍ ការខកខានរបស់តុលាការមិនបានលើកហេតុផលយកមកសំអាងឱ្យបានសមស្របចំពោះសេចក្តីសំរេចរបស់តុលាការស្តីពីការឃុំខ្លួនមុនការវិនិច្ឆ័យក្តី។ របាយការណ៍ទាំងនេះប្រហែលជា ត្រូវរៀបរាប់ឧទាហរណ៍ឱ្យបានច្រើនពីតុលាការផ្សេងៗ ត្នាក៏ប៉ុន្តែប្រហែលអាចមានទំហំវែងជាងប្រាំទំព័រ។

- របាយការណ៍ដែលសង្ខេបពីភស្តុតាង និងគូសបញ្ជាក់ពីកង្វល់ដែលបានសង្កេតមើលនៅក្នុងរឿងក្តីដោយឡែកណាមួយ ឧទាហរណ៍ការវាយតម្លៃសរុបអំពីរឿងក្តីឧក្រិដ្ឋកម្មសង្គ្រាមមួយដែលបានចប់សព្វគ្រប់ហើយ។ របាយការណ៍អំពីរឿងក្តីទាំងនេះ ជាទូទៅ រួមមានពត៌មានជាប្រវត្តិដូចជាការចោទប្រកាន់ ប្រវត្តិនីតិវិធី និងសាលក្រមក៏ដូចជាកង្វល់អំពីការវិនិច្ឆ័វិនិច្ឆ័ក្តីដោយត្រឹមត្រូវយុត្តិធម៌ និងការវិភាគដែរ។ ដូច្នេះ របាយការណ៍ទាំងនេះអាចជារបាយការណ៍ ដែលមាន ទំហំវែងពី ១០ ដល់ ៤០ ទំព័រ។ ចូរមើលរបាយការណ៍ស្តីពីកម្មវិធីសង្កេតការណ៍ប្រព័ន្ធតុលាការដែលមានមូលដ្ឋាននៅទីម័យខាងកើតៈរឿងក្តី The Lolotoe Case: ការរីកចំរើនមួយដំណាក់តូច ខែកក្កដា ឆ្នាំ ២០០៤ អាចមានក្នុង http://www.jsmp.minihub.org. reports.html ឬរបាយការណ៍ដែលចេញដោយផ្នែកសង្កេតការណ៍ប្រព័ន្ធច្បាប់នៃអង្គការសន្តិសុខនិងសហប្រតិបត្តិការអឺរ៉ូបដែលមានមូលដ្ឋាន

នៅទីក្រុងកូសូវ៉ូ: រឿងក្តី The Llapi Case ថ្ងៃទី១៧ ខែធ្នូឆ្នាំ ២០០៣ ចូរបើកមើលក្នុង http://www.osce.org/kosovo/d-ocuments.html.

របាយការណ៍ស្តីពីកិច្ចចាត់ការរបស់តុលាការចំពោះរឿងក្តីឬបញ្ហាប្រភេទជាក់លាក់នានា ឧទាហរណ៍ថាតើតុលាការចាត់ការករណីបំភិតបំភ័យសាក្សីដោយរបៀបណាចូរមើលរបាយការណ៍នៃផ្នែកសង្កេតការណ៍ ប្រព័ន្ធច្បាប់/អង្គការសន្តិសុខ និងសហប្រតិបត្តិការអឺរ៉ូបស្តីពីកិច្ចការពារសាក្សីនៅក្នុងប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌ឧក្រិដ្ឋកម្ម ខែមេសា ឆ្នាំ ២០០៣ ឬ រឿងក្តីឧក្រិដ្ឋកម្មសង្គ្រាមចូរមើលរបាយការណ៍ជាប្រវត្តិស្តីពី បេសកកម្មនៃអង្គការសន្តិសុខ និងសហប្រតិបត្តិការអឺរ៉ូប នៅក្រូអាទីៈការវិនិច្ឆ័យឧក្រិដ្ឋកម្មសង្គ្រាមនៅតុលាការក្នុងស្រុក ឆ្នាំ ២០០៤ ចុះថ្ងៃទី ២៦ ខែមេសាឆ្នាំ ២០០៥ អាចមាននៅ http://www.osce.org/croati /publica-tions.html.